Viktor Kanasz, István Nagy-L. (ed.),
Avrupa'nın Unutulmuş Savaş Alanları: Osmanlı-Macar İlişkileri ve Avrupalılar,
çev. M. Akif Koç, İstanbul: Kitabevi, 2024, 244 s.,
ISBN: 978-625-8055-77-1.

Macar Araştırmaları Enstitüsü tarafından, 1593-1606 Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın Tuna Ötesi'ndeki etkisini ve önemini vurgulamak amacıyla başlatılan *Avrupa'nın Unutulmuş Savaş Alanları* başlıklı sempozyum dizisinin ilk toplantısı 31 Mayıs 2021 tarihinde tertip edilmişti. Editörlüğünü Viktor Kanász ile István Nagy-L.'nin yaptığı ve aynı sene içerisinde *Európa elfeledett hadszíntere: A tizenöt éves háború és Magyarország (1591–1606)* (*Avrupa'nın Unutulmuş Savaş Alanı: On Beş Yıl Savaşları ve Macaristan*) (Budapest: Magyarságkutató Intézet, 2021) ismiyle neşredilen kitap, bu toplantının bir sonucudur. Mehmet Akif Koç tarafından Türkçe'ye tercüme edilen eser, Sadık Müfit Bilge ve Gáspár Katkó tarafından yayına hazırlanmıştır. Bununla birlikte, Türkçe neşir üzerindeki bilgilerden mütercimin eseri orijinal dili olan Macarca yahut İngilizce'den mi tercüme ettiği anlaşılmamaktadır.

Kitap bir önsöz ve sekiz makaleden oluşmaktadır. Editörlerin kaleme aldığı önsözde, dönemin iki büyük bölgesel gücü olarak nitelenen Habsburg ve Osmanlı İmparatorluklarının, 16. yüzyıl sonunda tarihi Macar Krallığı topraklarında giriştikleri ölüm kalım mücadelesi ile yalnızca kendi halklarının değil, seferber ettikleri müttefik kuvvetler de göz önüne alındığında Avrupa ve Asya'daki çok sayıda topluluğun bu savaşlardan etkilendiği belirtilmektedir. Bu noktada yukarıda bahsedilen sempozyumların tertibi ve eserin yayın sebebini de açıklar mahiyette olan bölümle yazarlar, On Beş Yıl Savaşları'nın geniş etkisine karşın uluslararası literatürde gerekli alakanın verilmediğini, Akdeniz'in Osmanlı karşıtı savaşların ana sahası kabul edilerek Macaristan'da yaşanan Osmanlı-Habsburg savaşlarının şaşırtıcı bir şekilde görmezden gelindiğini ifade etmektedirler. İlaveten uluslararası literatürün yanı sıra söz konusu savaşların Macaristan'daki tarih müfredatında da giderek daha az yer aldığı, ağırlıklı olarak Erdel hadiseleri ile Bocskai İsyanı'na (1604-1606) odaklanıldığı ve böylece bilhassa Tuna Ötesi'nde yaşananların Macar ulusal hafızasından silinmiş durumda olduğu belirtilmektedir.

Kitabın ilk makalesi olan "Osmanlı-Habsburg Savaşı ve Habsburg Monarşisi" (s. 11-44)'nde István Kenyeres, uluslararası literatürde Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın hangi yoğunluk ve kapsamda tartışıldığının öznel bir özetini sunuyor.

Kenyeres muhtelif atıflarla On Beş Yıl Savaşları hakkında yapılan çalışma ve monografiler olduğunu, tarihî çalışmaların bu hadiseyi bir şekilde ele aldığını belirtmekle beraber, yine de Avrupa'nın unutulmuş bir savaş alanından ya da unutulmuş bir savaştan bahsedilebileceğini ifade ediyor. Devamında Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın erken modern dönem Askerî Devrim olgusuna hangi ölçüde uyduğunu sorgulayan Kenyeres özetle, Macaristan'ı Askerî Devrim'in gerçekleştiği bir saha ve burada mücadele eden iki ordunun da Batı Avrupa ordularıyla aynı kalibrede olduğunu belirtmektedir. Çalışmanın Osmanlı-Habsburg Savaşı bağlamında Habsburg monarşisine odaklanılan kısmında Kenyres, söz konusu mücadelenin yaşandığı dönemde Habsburg monarşisinin malî- askerî devlet olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını tartışır. Bilhassa 16. yüzyılda her iki imparatorluğun askeri-mali kaynaklarını mukayese eden Kenyeres, Habsburgların 16. yüzyılın ilk yarısı itibariyle girişiği askeri-mali yönetimdeki düzenlemelerin etkisi ile Osmanlılar karşısındaki dezavantajlarını azalttığını belirtir. Bununla birlikte, Osmanlı ve Habsburg ordularının muharebe sahasına sürebildiği insan kapasitesinin mukayese edildiği bu bölümde birtakım maddi hatalar mevcuttur: Haçova Muharebesi'nin tarihi yanlış bir şekilde 1595 olarak belirtilmiş, ayrıca eserin Macarca neşrinde yer almayan biçimde Osmanlı ordusunun başında (III. Mehmed yerine) I. Süleyman olduğu belirtilmiştir (s. 27). (*Európa elfeledett hadszíntere*, s. 29.) Nihayetinde iki hasım açısından On Beş Yıl Savaşları'nın sonucunu tartışan Kenyeres, bir tür yeniden konumlanmanın yaşandığını, Habsburgların ciddi bir aktör ve rakip hâline geldiği, Osmanlıların ise 17. yüzyıl boyunca görülecek olan büyük güç rolünün pekiştiğini ifade etmektedir.

Zoltán Péter Bagi "1600'de Mercoeur Dükü'nün Ağır Zırhlı Süvarilerinin (Cuirassier) İstihdamı ve Cepheye Sürülmesi" (s. 44-63) başlıklı makalesinde, bir Fransız soylusu olan Mercoeur Dükü Philippe-Emmanuel de Lorraine'nin Fransa'da kaybettiği politik mücadelenin ardından Habsburg hizmetine girişi ve istihdam ettiği süvari birlikleri ile Osmanlıların kuşattığı Kanije Kalesi'ne (1600) yardım girişimini ele almaktadır. Giorgo Basta ve Johann Jacobi von Wallhausen'in eserleri (Giorgio Basta, *Gouverno della Cavaleria, Das ist, Bericht Von Anführung der leichten Pferde: dabey auch was die schweren belanget, so viel den Capitänen zuwissen vonnöhten, begriffen* (Frankfurt am Main: Matthes Beckers Wittib in Verlegung Iohann Theodor de Bry, 1614); Johann Jacobi von Wallhausen, *Kriegskunst zu Pferdt. Darinnen gelehret werden, die initia und fundamenta der Cavallery, aller vier Theilen […]. Gepracticiret, beschrieben und mit schönen künstlichen Kupfferstücken angewiesen* (Frankfurt am Main: Paul Jacobi in Verlegung Iohann Theodor

de Bry, 1616)) gibi temel kaynaklardan hareketle Cuirassier'lerin ortaya çıkışını ve kim olduğunu tartışan Bagi bunun akabinde, Habsburg kayıtlarının ışığında Mercoeur Dükü'nün Habsburg hizmetine girişi ile bilhassa paralı askerî birliklerin istihdam ve organizasyonunu tüm detaylarıyla tasvir etmektedir.

Çalışma dönemin askeri organizasyonunun işleyişi ve zorluklarını anlama açısından oldukça verimli olmakla beraber, 1600 yılında Kanije yakınlarında gerçekleşen muharebeye dair detaylı bir anlatıma girmeksizin yardım girişiminin akim kaldığı operasyonu, başarılı kabul etmesi bakımından da ilginçtir (s. 46).

"Pápa ve Osmanlı-Habsburg Savaşı Araştırma Sonuçları Işığında Pápa Kalesi" (s. 65-88) başlıklı üçüncü bölümde István Nagy-Luttenberger, Osmanlılara karşı yürütülen mücadele döneminin mühim hadiselerinin hudut kaleleriyle alakalı olduğunu; Mohaç Savaşı sonrası 16. ve 17. yüzyıllarda Macaristan tarihindeki en meşhur olayların 1532 Güns, 1552 Eğri ve 1566 Zigetvar kuşatmaları olduğunu belirtir. Buradan hareketle Pápa Kasaba ve Kalesi'ni incelemeye alan yazar, kale tarihlerinin araştırılmasının iki ana disiplinin -tarih ve arkeoloji- vazifesi olduğunu ve birbirinden bağımsız yapılan çalışmaların tatmin edici sonuçlar üretemeyeceğini savunur. Ayrıca kale tarihi çalışmalarının yerel tarih açısından tanımlanabileceği gibi mikro-tarihsel yaklaşımla da tanımlanabileceğini ifade eder. Bu çerçevede ilk önce yerleşim birimi olarak Pápa'nın ve kalenin geçmişinin kısa bir özetini okuyucuya sunan yazar, daha sonra Pápa Kalesi üzerinde yapılan muhtelif arkeolojik çalışmaların bulgularını ve tarihi çalışmaları birlikte ele alarak bütüncül bir anlatı oluşturmaya çalışır. Kalenin tarihi ile alakalı gördüğü eksiklikleri belirttiği sonuç kısmında, yapılabilecek çalışmalar ve doldurulacak boşluklara dair önerilerde bulunur. Çalışmanın sonunda Nagy-L., Pápa Kalesi'nin Avusturya Devlet Arşivi'nde (*Österreichisches Staatsarchiv*) bulunan bir planına yer vermiş, ancak plan üzerindeki ifade ve açıklamalara dair herhangi bir açıklama yapmamıştır (s. 87).

Tamás Kruppa "Pápa ve Papalık: General Gianfrancesco Aldobrandini ve 1597'de Pápa'daki Askerleri" isimli çalışmasında On Beş Yıl Savaşları'nın en büyük hadisesi olarak nitelediği Eğri'nin Osmanlılarca ele geçirilmesi ve Haçova Muharebesi'nin kaybından hemen sonraki süreci, muharebe sahasında bulunan Habsburg müttefiklerinden Papalık kurmaylarının gözünden inceliyor. Hristiyan müttefiklerin 1597 yılında gerçekleştirdiği *Pápa* kuşatmasını merkeze alan Kruppa, İtalya'dan Macaristan'daki savaş sahasına sevk edilen yardım kuvvetlerinin istihdam, ödeme ve nakil gibi organizasyon meselelerinin yanı sıra farklı milletlerden oluşturulan birlikler içinde yaşanan uyumsuzluk ve ihtilaflara dair teferruatlı bilgiler sunuyor. Müttefik kuvvetlerin 1597 Ağustos'unda giriştikleri

Pápa kuşatmasının anlatısını canlandırarak muharebe sahasında tatbik edilen savaş usulleri, tarafların kuşatma esnasında uyguladığı yöntem ve strateji, yaralanma, tedavi ve kayıp oranları gibi dönemin savaş şartları hakkında oldukça canlı bilgileri okuyucuyla buluşturuyor.

Csilla Száraz "Kanije Kalesi'ndeki Arkeolojik Çalışmalar: Geçmiş, Bugün ve Gelecek" (s. 103- 132) isimli makalesinde, Zigetvar'ın 1566'da Osmanlılarca ele geçirilmesinin akabinde Habsburg savunmasının temel taşlarından biri hâline gelen Kanije Kalesi'ne ilişkin arkeolojik araştırmaları ele alıyor. 1702 yılında Habsburg yönetimi tarafından yıktırılan kalenin kesin konumu ve kale üzerine yapılan arkeolojik çalışmaların hem araştırmacılar hem de Nagykanizsa sakinleri için hâlen ilgici çekici olduğunu belirten Száraz, çalışmasına Kanizsai ailesi ve Kanije Kalesi'nin tarihinin kısa bir özeti ile başlıyor. Daha sonra ilk kez 1935 yılında başlayan ve sonuncusunun 2009'da yapıldığı muhtelif arkeolojik kazılar ve bulguları hakkında detaylı bilgiler veriyor. Száraz, günümüzde yer altında bulunan kalenin, farklı kazıların bulgularıyla tespit edilebilen noktaları ile tarihi anlatı, plan ve çizimlerin birlikte kullanılarak kalenin günümüzde şehir üzerindeki konumunun tespit edilebildiği gözler önüne seriyor. Száraz çalışmasının sonunda yer verdiği resimlerle, metin içerisinde bahsettiği kazı bulgularından bazı örnekleri, kalenin muhtelif tarihli planları ile günümüzde şehir üzerindeki konumunu okuyucuya sunar.

Giampiero Brunelli "En Korkunç Yaklaşımlar Kanije, 1601" makalesinde İtalyan askerî mühendis Orfeo Galliani'nin Habsburgların 1601 yılında Kanije'yi geri almak için giriştiği kuşatmadaki rolüne odaklanıyor G. Parker'in *Askeri Devrim* tezi ve buna getirilen birtakım eleştiriler üzerinden askeri tarih çalışmalarının hedeflerini tartışan Brunelli, artık neyin modern görünüp görünmediğini tanımlamak ve herhangi bir üstünlükle öncelik kurmak zorunda olunmadığını savunuyor. Geometrinin askeri bir bilim haline gelmesi ile bu alandaki bilginin yazılı bir şekilde yayılarak, rasyonel düşüncenin 16. yüzyılın başı itibariyle savaşlara kapsamlı bir şekilde uygulandığını belirten yazar, Orfeo Galliani'nin Osmanlı-Habsburg Savaşı'ndaki serencamı ile bilhassa zihniyetle ilgili askeri gelişmelere, askerlerin kendi alanlarını pratik ve bilimsel bir perspektiften nasıl algıladıklarına dikkat çekmeye çalışıyor. Brunelli bunun yanında çalışmasının ana hedefi olmamakla birlikte, muhtelif dönem kaynaklarına dayanarak yaptığı tasvirler ile Kanije Kalesi önündeki müttefik ordusunun vaziyetine, kuşatmanın hangi şartlarda gerçekleştiğine ve başarısız bir şekilde neticelenmesine dair teferruatlı bilgiler veriyor.

"1600-1601 Kanije Kuşatmalarının Çağdaşlarının Hafızalarındaki Yeri ve Algısı Üzerine" başlıklı makalesinde Viktor Kanász, kuşatmaların askeri detaylarının

aksine, başta yerel ve ulusal Macar hafızası olmak üzere her iki kuşatmaya ilişkin İtalyan, Alman ve Türk muhayyilesindeki anıları geniş bir yelpazede incelemeye çalışıyor. Habsburglar ve müttefiklerinin 1600 ve 1601 senelerindeki başarısızlıklarının genel olarak ikmal zorluğu, komuta kademesindeki ihtilaf ve şiddetli hava muhalefetinden kaynaklandığını belirten Kanász, çağdaşlarının ve sonraki nesillerin hadiseleri dini ve politik çatışmaların tesiriyle oldukça farklı şekillerde resmettiğini ifade ediyor. Kalenin surları 18. yüzyıl başında yıkıldığından, yerel hafızayı hadiselere fiziksel olarak bağlamanın zorluğundan bahseden Kanász, Mohaç Savaşı ölülerinin defni, György Thury'nin komutanlığı ve kahramanca ölümü ile Miklós Zrínyi'nin 1664'te şehri kuşatmasının yerel anılarda 1600-1601 kuşatmalarını gölgede bıraktığını belirtir.

Çağdaş Macar kamuoyunun kalenin 1600 yılında Osmanlılarca ele geçirilmesinden Alman komutan Georg Paradiser ile Habsburg yönetimini sorumlu tutmasına karşın, İmparator II. Rudolf'un (Habsburglar) da Protestan olan Paradiser'i günah keçisi ilan ettiğini aktarır. Yine Kanász'ın ifadelerine göre Papa VIII. Clement'in yeğeni Gianfrancesco Aldobrandi komutasında gönderdiği kuvvetle desteklediği 1601 kuşatması, İtalyan toplumsal hafızasındaki anılarda odak noktasındadır.

Kanász Hristiyan Avrupa'nın anılarına karşılık, Türk toplumsal hafızasının tamamen farklı olduğunu ve her iki kuşatmaya dair çok sayıda kaynak bulunduğunu belirtir. Bu noktada makalenin bu kısmında bulunan ve muhtemelen tercüme sürecinde ortaya çıkan bir hatayı düzeltmek faydalı olacaktır: s. 188'de atıf yapılan ve Tiryaki Hasan Paşa'ya ait olduğu belirtilen telhis dönemin sadrazamı Yemişçi Hasan Paşa'ya aittir. Macarca neşirde telhis sahibi olarak yalnızca Hasan Paşa ifadesi kullanılmıştır. (*Európa elfeledett hadszíntere*, s. 203.)

Tiryaki Hasan Paşa'nın 1601 yılında gerçekleştirdiği savunma ile kalenin bir sene önceki fethini gölgede bıraktığını aktaran Kanász, altmış üç yıl sonra 1664'te Miklós Zrínyi'nin Kanije kuşatması hakkında yazan Evliya Çelebi'nin Tiryaki Hasan Paşa'yı anmadan geçemediğini ve paşanın anısının Macar serhaddindeki Osmanlı askerleri arasında hâlâ canlı olduğunu belirtir. Çağdaşları ve ardıllarıyla, hakkında yazılanlar ve çekilen sinema filmleri ile 1601 müdafaasının zamanla Türk tarih bilincinin ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu ifade eder. Çalışmasında görsel kaynaklara da değinen Kanász, makalenin sonunda bir bölümünü okuyucuyla paylaşıyor.

Kitabın son makalesi olan "Orta Öğretim Ders Kitaplarında Osmanlı-Habsburg Savaşı: "Kanije Kaybedildi"" başlıklı makalesinde Péter Illik, savaşın halk üzerindeki etkisi ve sebep olduğu yıkıma örnek olması açısından Estergon Başpiskoposluğunun sahip olduğu doksan altı köyün On Beş Yıl Savaşları sırasında geçirdiği sıkıntıların bir dökümünü sunar. Daha sonra 1814 ve 1989 arasındaki dönemde kaleme alınan orta öğretim ders kitaplarında Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın nasıl konu edildiğini ineceler. Illik, 19. yüzyılın ders kitaplarının genellikle detaylı ve kapsamlı bir şekilde yapılmış tanımlamalarının adeta erozyona uğradığını, önce Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın daha sonra da Bocskai'nin Kurtuluş Savaşı'nın marjinalleştirildiğini belirtir. Nihayetinde XIX. yüzyılda yayınlanan eserlerin yalnızca daha kapsamlı değil, daha modern bir anlatıma da sahip olduğunu savunur.

Bitirirken, incelemeye çalıştığım bu kitap okuyucuya 1593-1606 Osmanlı-Habsburg Savaşı'nın daha genel olarak ele alındığı Türkçe ve İngilizce literatürde yer almayan konularına dair farklı çalışmaları ve Macar literatüründeki güncel tartışmaları Türk okuyucuya sunmaktadır. Orijinal dili Macarca olan makalelerde yer alan bilhassa İtalyanca ana kaynaklar, dönem ve konuyla ilgili çalışan Türkçe okuyucu için oldukça aydınlatıcı ve yeni bir kaynak gurubunun kapısını açar mahiyettedir.

Burak Koçan
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi